

bidrag, så kan bogen ikke anbefales. Fondenes problemer og udfordringer, f.eks. i 1970'erne og 1980'erne, beskrives ikke desto mindre nøgternt og uden anstrengende loyalitet over for opdragsgiverne. Alt i alt er bogen central i den virksomhedshistoriske litteratur, og emnet lægger endda op til yderligere behandling. Efter at have læst kapitlerne om de danske fondes betydning for erhvervslivet og opfattelsen af fondene i offentligheden, sidder læseren tilbage med følelsen af, at begge emner kunne løfte en hel bog i sig selv.

Martin Jes Iversen

ARNE GAMMELGAARD: På Hitlers befaling. Tyske flygtninge i Danmark 1945-1949. Museet for Varde By og Omegn. 2005.

I de seneste år har historien om de tyske flygtninge i Danmark 1945-49 været genstand for ny forskning, hvor konsensus-fortællingen om, hvor godt vi behandlede dem, er blevet betvivlet. Tiden er derfor inde til en grundig overordnet beskrivelse af flygtningenes historie, og titlen på denne bog giver løfter om, at det kunne være denne.

Bogen falder i 3 dele. Første del er en gennemgang af den historiske kontekst, og denne del er langt den bedste. Der er enkelte fejl, f.eks. var det ikke Best, som foreslog Bramsnæs som statsminister i 1942 (s.45), der blev ikke myrdet 835 personer ved clearingmord og schalburgtage (s.40), tallene er 116 clearingdrab og 328 dræbt ved terrorhandlinger, razziaer, o.l., og fru Best (s.46) blev ikke overført til Strellev, men til Fitting. Men i afsnittet om forholdene i Danmark efter 19. september 1944 forfalder forfatteren til en del overdrivelser. Udsagn som »Ingen vovede sig udendørs, hvis ikke det var strengt nødvendigt« (s.30), og »hos store dele af befolkningen blev følgen [af dårlig hygiejne] fnat, børnesår, krops- og hovedlus« (s.31), er ikke et troværdigt billede af tiden.

Andet afsnit omhandler flygtningenes ankomst og ophold i landet, og her retter forfatteren et frontalangreb på den nyere tids forskning uden at nævne resultaterne af denne forskning. Intet steds nævnes f.eks. antallet af dødsfald blandt børn. Derimod bringes en række udokumenterede påstande, som at antallet af døde ikke er korrekt, at »der var adskillige tilfælde, hvor den lilles bortgang kom ret belejligt for moderen« (s.62), at »Den mælk, de små børn fik for meget af, var således den ofte forekommende dødsårsag« (s.64), og at lægerne, der skrev dødsattesterne, ikke vidste, hvad børnene døde af. Samtidig er forfatteren stor tilhænger af, at de danske læger ikke behandlede tyske flygtninge, med begrundelsen: »At yde sanitetshjælp i krigstid er en militær ydelse. På lige fod med at præstere f.eks. ammunition, drivmidler og forplejning til de kæmpende enheder.« (s. 50). Det har forfatteren selvfølgelig lov at mene, men det er ikke min mening, og det svarer heller ikke til ordlyden i Genevekonventionerne.

Sidste del er en række vidneudsagn fra tyske flygtninge. To af udsagnene stammer fra samtidige dagbøger og er derfor værdifulde som kildemateriale, hvis uddragene er repræsentative. I dagbogen fra Oksbøl nævnes ikke meget om konkrete forhold i lejren, hverken gode eller dårlige, mens dagbogen om de københavnske lejre detaljeret beskriver dagligdagen. Dagbogsforfatterens barnebarn var med i lejrene, og han optræder senere i bogen som vidne med samme negative opfattelse af behandlingen af flygtningene som bedstemoderen. Der er to samlinger af breve fra Oksbøl fra for længst afdøde kvindelige

flygtninge. Det er kildekritisk særdeles problematisk, at forfatteren ikke nævner, at der var postcensur i Oksbøl, og at kritiske breve ikke blev videresendt. Breve fra Oksbøl kan derfor ikke bruges til at dokumentere forholdene i lejren. Endelig er der otte flygtninge, der længe efter krigen har skildret deres ophold her. Nogle har haft det godt, andre knap så godt, men om de er repræsentative for de 200.000 flygtninge, er nok tvivlsomt.

Det er svært at sige, hvem bogen er beregnet for. Den bidrager ikke med nye oplysninger, og for historikere er den for farvet af antipati mod nyere forskning til at kunne anvendes som et historisk værk. Så der mangler fortsat et forskningsbaseret historisk arbejde, der generelt behandler de tyske flygtninges forhold i Danmark 1945-1949.

Kirsten Lylloff

PEER HENRIK HANSEN: Firmaets største bedrift. Den hemmelige krig mod de danske kommunister, København: Aschehoug, 2005. 398 s.

Arne Sejr og hans hemmelige organisation, »Firmaet«, var en af de mere mystiske aktører i den tidlige kolde krig herhjemme, som trods en betydelig interesse over årene fra medier og offentlighed er forblevet i myternes halvmørke. Dette mørke har den unge historiker Peer Henrik Hansen, phd.-studerende ved RUC og medforfatter til en bog om et andet myteomspændt emne, Påskekrisen 1948, sat sig for at sprede, så personens og organisationens reelle rolle træder klarere frem. Og der er spørgsmål nok at tage fat på: Hvad var »Firmaet«? Hvad lavede det? Hvilke forbindelser havde det til det officielle Danmark, dvs. politikerne og de to efterretningstjenester? Hvor tæt var forholdet til CIA? Og ikke mindst: Betød det noget i det store billede? Eller var det skæg og blå briller på amatørplan?

Peer Henrik Hansen (PHH) gør sig store anstrengelser for at aflokke sine kilder svar på disse spørgsmål – men uden at presse dem mere, end de kan bære, hvilket ikke er meget. Ofte er han henvist til at opstille alternative hypoteser, som han undersøger minutiøst, før han drager sine slutninger, der som regel er sobre og ganske plausible, men sjældent entydige, endsige definitive. Forfatterens (og læsernes) hovedproblem er, at det ikke er lykkedes i videre omfang at inddrage nye skriftlige kilder. Som forfatteren skriver (s. 16): »Arkiver eller mangel på samme er denne undersøgelses store svaghed«. PHH søger at kompensere herfor via interviews af personer i og med tilknytning til Firmaet; blandt de sidste Erik Ninn-Hansen og Kjeld Olesen. Bogens scoop er en række interviews med Niels Frommelt, der som Niels Thürmer Larsen var medstifter af Firmaet sammen med Arne Sejr og dettes egentlige hemmelige 'operator'. Det var således Frommelt, der havde kontakterne til amerikanske efterretningsfolk, der på det praktiske plan stod for organiseringen af danske 'stay behind'-grupper, og som udførte »Firmaets største bedrift«, aflytningen af DKP's næstformand Alfred Jensen og partifællen Ragnhild Andersens fælles hjem over en syvårig periode i 1950'erne. Arne Sejrs rolle synes i forhold hertil at have været den mere udadvendte med varetagelsen af kontakten til det officielle og det anti-kommunistiske Danmark.

Uden kontakten med Frommelt og adgang til hans privatarkiv ville forfatteren ikke være kommet langt, men selv med adgangen til en absolut hovedkilde, der var med i Firmaet fra først til sidst, dvs. 1948-63, kastes der kun et begrænset nyt lys over organisationen og dens rolle i dansk koldkrigshistorie. Arne Sejrs forbliver en dunkel skikkelse, mens Frommelt trods alt træder tydeligere frem